

Eero Siren

Tekeillä tutkimus: Haverisen ja Krabben teatteri 1934–1935

Eero Siren esittelee hankettaan, jossa hän tarkastelee Oskar Krabben ja Aino Haverisen kiertuetta vuosina 1934–1935. Kuvaus perustuu säilyneisiin 104 kuvaan ja niiden takana oleviin kirjoituksiin, jotka nuori näyttelijätär matkan aikana teki. Materiaalina on lisäksi käytetty paikallislehtien tietoja ja arvosteluja.

Aino Haverisella oli takanaan maineikas teatteriura, kun hän lähti Oskar Krabben ohjauksessa kiertueelle vuonna 1934. Esitettävä näytelmä oli Tom Härön *Kuningatar Kaarina Liuksialassa*. Se kertoi Erik XIV:n puolison, Kaarina Maununtyttären, viimeisistä vuosista Liuksialan kartanossa. Kyseessä oli Haverisen 35-vuotistaitelijakiertue, ja hän näytteli naispääroolin. Muita rooleja esittivät Valtteri Virmajoki, Anna-Liisa Toivonen ja Eino Kanerva. Virmajoen tilalle tuli keväällä 1935 Hannes Jokelainen.

Kuva 1. Oskar Krabbe, Anna-Liisa Toivonen, Eino Kanerva, Aino Haverinen ja Valtteri Virmajoki. Valok. E. M. Aarnio, Joensuu.

Teatteri kiersi nykyisen rajan takaista Karjalaa ja muuta Suomea syksystä 1934 kesään 1935. Aikataulu oli tiivis: ainakin ensimmäiset 45 päivää menivät ilman yhtään vapaata, näytäntö oli joka ilta. Sama tahti näyttää jatkuneen eteenpäin. Paikkakuntaa vaihdettiin päivittäin. Tässä matkan alkuvaiheet:

Nummela, seuratalo 1.9.1934

Lohjan skr. talo. 2.9.1934¹

Särkijärvi 3.9.1934

Vanhamoisio 4.9.1934

Kerkkoo 5.9.1934

Pukkila 6.9.1934

Kantele 7.9.1934²

Niinikoski 8.9.1934

Kuivanto 9.9.1934

Artjärvi 10.9.1934

Villikkala 11.9.1934.³

Villikkalassa yövyttiin Valtteri Virmajoen lapsuuden kotitilalla, jossa otettiin valokuva.

Kuva 2. Valtteri Virmajoki, Anna-Liisa Toivonen, Oskar Krabbe, Aino Haverinen. Kuvasta puuttuu Eino Kanerva. Kuvaaja tuntematon.

Kuva 3. Anna-Liisa Toivonen säästi matkalipun ja kirjoitti sen taakse: ”Linjalla Kuopio–Rautavaara–Nurmes. 20/10–34”.

1 *Länsi-Uusimaa* 28.8.1934.

2 *Uusimaa* 1.9.1934.

3 *Lahti* 6.9.1934.

Turnee liikkui julkisilla kulkuvälineillä, junilla ja busseilla, mutta myös kuorma-autojen lavoilla. Omaa autoa ei ollut.

Teatteri kuvautti esityksen Haminan ja Joensuun kuvaamoissa. Kuvia varmaankin myytiin yleisölle, kuten tapana oli. Anna-Liisa säilytti niitä aarteenaan kuolemaansa asti. Hän oli mummoni nuorin sisko, minun isotätini. Kuvat jäivät perinnöksi hänen tyttärelleen, joka muutama vuosi sitten, vähän ennen kuolemaansa, antoi ne minulle. Olin nähnyt ne ensimmäisen kerran jo lapsena, ja ne osaltaan avasivat minulle tarinoiden ohella näkymän teatterin maailmaan.

Anna-Liisan kokoelma koostuu esityskuvista ja reitin varrelta ostetuista paikkakuntaa esittelevistä kuvista. Niiden takana on päiväkirjamaisia muistiinpanoja ja seurueen jäsenten humoristisia pilakirjoituksia, joihin seuraava kirjoitti jatkon. Lisäksi Valtteri Virmajoki otti kuvia seurueen jäsenistä. Mukana on myös teatteriväeltä saatuja kuvia, joita näyttelijät jakoivat kollegoilleen muistoksi omistuskirjoituksella varustettuina. Ne ovat usein rooliasuisia muotokuvia. Yhteensä kuvia on 104 kappaletta. Lisänä on teatterilippuja, matkalippuja ynnä muuta sen kaltaista. On myös pientä materiaalia, jonka tausta ei ulkopuoliselle avaudu.

Kuva 4. ”Tämän hienon kuvan minä annan Liisalle iankaikkiseksi muistoksi itsestäni. Pohjois-Pirkkala 13.4.35. Valtteri”. Mahdollisesti käsiohjelmasta. Kuvaaja tuntematon.

Valtterilla oli kamera ja salamavalo, jota käyttäessään hän ainakin kerran Anna-Liisan mukaan poltti sormensa. Hän oli myös toimittaja ja kirjoitti novelleja ja muita juttuja lehtiin. Yksi niistä oli armoton kuvaus kiertävän taiteilijan niukasta elämästä.⁴

”Tämän hienon kuvan minä annan Liisalle iankaikkiseksi muistoksi itsestäni”, Valtteri kirjoitti Anna-Liisalle antamansa kuvan taakse. Yritänpä olla mukana tallentamassa Valtterin ”iankaikkista muistoa” julkaisemalla kuvan tutkimuksessani. Se on tätä kirjoittaessani ehtinyt säilyä jo 89 vuotta.

Anna-Liisa teki kuvien taakse muistiinpanoja matkan tapahtumista. Hän oli 21-vuotias ja ensimmäisellä kiertueellaan. Kaksi Valtterin ottamaa kuvaa löysin äitini Meerin

4 *Suomen Sosialidemokraatti* 31.1.1932.

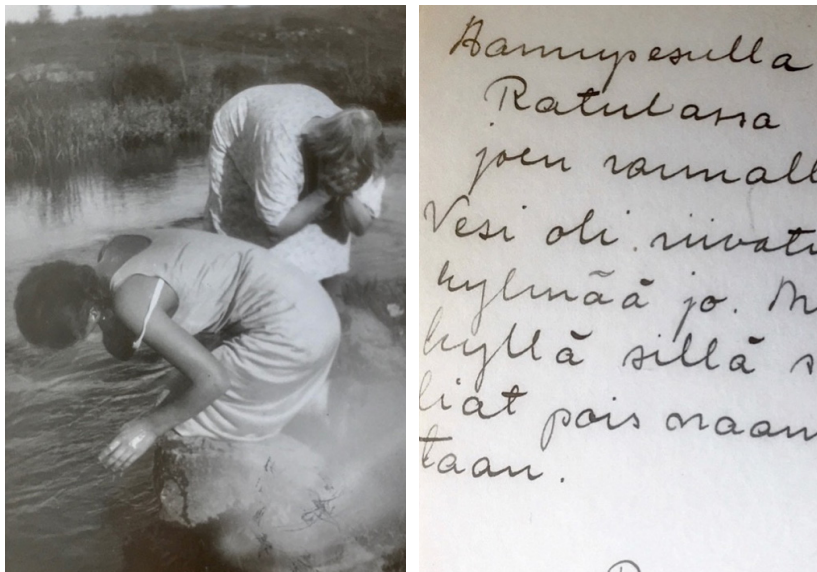
albumista, jonka hän oli aloittanut nuorena tyttönä vuonna 1931. Haastattelin Anna-Liisaa C-kasetille vuonna 1997, jolloin hän oli 84-vuotias. Muut työt eivät sallineet minun paneutua aiheeseen vielä silloin.

Lehdet kirjoittivat kiertueesta

Kansalliskirjaston digitaalisen sanomalehtikokoelman avulla olen selviteltyt turneen reittiä ja aikatauluja. Materiaalia on runsaasti. Krabbe lähetti puffijutut paikallislehtiin etukäteen, samoin maksulliset ilmoitukset. Myös toimittajat tarttuivat aiheeseen ja arvosteluja esityksestä nähtiin monissa lehdissä. *Laatokka* kirjoitti näytännöstä Sortavalassa näin:

Tom Härön näytelmä ei oikeastaan ole mikään kiinteä draama, vaan pikemminkin sarja kuvaelmia pitkine monologeineen. Sen taiteellisessa rakenteessa saattoi havaita paljon puutteellisuuksia, jopa teennäisyyttäkin, mutta useissa vuoropuheluissa oli sentään tunnelmaa ja herkkyyttä siinä määrin, että yleisö lämpeni ja seurasi liikutettuna lempeän kuningatarvanhuksen surullista elämäntarinaa. Aino Haverinen loi Kaarina Maununtyttärestä kauniin ja myötätuntoa herättävän kuvan, jota muut esiintyjät täydensivät ja omalla tavallaan korostivat. Valtteri Virmajoki oli vanhana rovestina luonteenomainen, vanginvartijan osassa sen sijaan pellemäisen avuton. Anna-Liisa Toivonen Sigrid Vaasana puolusti hyvin paikkaansa, eikä Eino Kanervan prinssi Kustavi tarkemmin ajateltaessa tainnut hullumpi olla. Hänen ilmehtimisensä oli kyllä melko ”paksua”, mutta sehän saattoi olla paikallaankin Erik XIV pojasta puheen ollessa. Oskar Krabbe esitti Ilkkaa rutineeratusi, vaikka hieman ponnettomasti.

Yleisö tuntui iltaansa tyytyväiseltä. Aino Haveriselle ojennettiin useita kukkalaiteita. S.⁵

Kuvat 5 ja 6. Aamupesulla Aino Haverisen kanssa. Kuva Valtteri Virmajoki

5 *Laatokka* 10.11.1934.

Majoituspaikat olivat pääosin vaatimattomat. Joitain poikkeuksia yöpymisistä hienoissa hotelleissa mahtui kuitenkin joukkoon. Kerran ensemble majoittui upean kosken rannalle Imatran Valtionhotelliin. Ratulassa aamupesu sen sijaan tehtiin marraskuisessa joessa.

Nuori mies

Anna-Liisa seurusteli nuoren näyttelijän, Åken, kanssa. Åke lähetti hänelle kuvansa, johon hän kirjoitti omistuskirjoituksen.

Åke oli käynyt kaksivuotisen Suomen Näyttämöopiston ja saanut syksystä 1934 kiinnityksen Porin Teatteriin. He olivat hyvin rakastuneita. Åke tunnettiin myöhemmin muun muassa *Kalle-Kustaa Korkin* Pekka Lipposena ja *Kankkulan kaivon* Tippavaaran vanhana isäntänä. Hänen nimensä oli silloin Oke Tuuri. Mutta kestäisikö rakkaus, sitä Anna-Liisa ei silloin vielä tiennyt.

Kuva 7. ”Haminassa 20.2. 35. Liisalleni 15. 2. 35. Åke” Kuvaaja tuntematon

Neiti Anna-Liisa Toivonen, Helsinki, Turuntie 72 R 29.
Kangasala 14.10. 35

Pikku Rakas Kaarinani! Monet tuhannet lämpimät terveiset täältä Liuksialan paikkakunnalta. [--] Tulkaa nyt pian terveeksi jälleen. Terveiset myös omaisillenne. Teidän OK (Oskar Krabbe)

Anna-Liisa sairastui turneen loppuvaiheessa keuhkotautiin ja joutui parantolaan. Teaterinjohtaja Oskar Krabbe muisti nuorta näyttelijäänsä postikortilla lokakuussa 1935.

Anna-Liisa parani suurleikkauksen avulla, mutta ei palannut teatteriin. Oken ja Anna-Liisan tiet erosivat, mutta heidän ystävyytensä säilyi. Seurueen muut jäsenet jatkoivat

teatterissa. Valtteri palkittiin aikanaan Pro Finlandia -mitalilla. Eino Kanervasta en ole vielä löytänyt tietoja.

Tällaisessa maailmassa liikkuu tekeillä oleva tutkimukseni *Kaarina Maununtytär kiertueella, Aino Haverisen ja Oskar Krabben teatteri 1934–1935*.

Kuva 8. Anna-Liisa Toivonen, Aino Haverinen, Valtteri Virmajoki. Valok. E. M. Aarnio, Joensuu.

TeT **Eero Siren** on toiminut dramaturgina, ohjaajana, näyttelijänä ja teatterinjohtajana. Sirenin *Nukketeatteri ja näyttelijän maailma – taiteellinen elämäkertani* (2017) on ensimmäinen taiteellinen väitöstutkimus nukketeatterista Suomessa.